

تاریخ بحیث یکی از علوم اکادمیک

تاریخ نویسی عمری بس کهن دارد و هرودوت یونانی را که در پنجم قرن قبل از میلاد مسیح میزیسته پدر تاریخ مینامند. اما از روزگار این مرد تا اواخر قرن هژده و اوایل قرن نوزده تاریخ دستگامه سرگرمی و مشغله خیالپروران و مطالب آن مشتمل بر وقایع دربارها و حاشیه نشینان امپراطوریها و کشورکشائیها و شکست های ایشان و نظایر این موضوعات بوده نه عواملی که حوادث را بار می آورد. از اوایل قرن نوزده و مخصوصاً از اواسط آن نگاه که رشته های باستان شناسی و نژاد شناسی ظهور کرد، تاریخ به مجرای نوینی افتاد. اولی که بمطالعه علمی حیات و تمدن اقوام باستانی بوسیله کشف شهرهای کهن و آثار و علائم زندگی و آلات و افزار بشر میپردازد، و اخیراً ذکر که بشر را از لحاظ خصایص جسمی و فکری و روابط اجتماعی و عینات و رسوم و تقسیمات نژادی تصنیف مینماید و غالباً محدود به موسسات و اساطیر اقوام ابتدائی می شود، هر دو، ساحه علم تاریخ را از ادوار تاریخی به ادوار قبل تاریخی توسعه داد و بدین طریق ما را که تا پیش از ظهور این دوره در گذشته مبتوا نستیم فقط قسمت کوچکی از گذشته را مطالعه کنیم قدرت بخشید که در بطون زمان فرورفته بسر چشمه های حیات بشر راه بسته جوامع را در اشکال بسیط آن ها ببینیم.

تحول دیگری که از اواسط قرن نوزده در علم تاریخ داد آن را یک گام دیگر بسوی علوم اکادمیک نزدیک ساخت، بر اثر حوادثی بود که در بعض ممالک اروپای غربی روی نمود. مثلاً مجله تاریخی آلمان که در مقاله مدیر آن، هانریش فون زیپیل (۱۸۱۷ - ۱۸۹۵)، رادر شماره گذشته این نامه نشر کردیم در ایامی یا بوستی گذشت که سراسر آلمان را تشنگان وطن پرستی در سر گرفته بود.

اما عوامل سیاسی که باعث تأسیس *Review Historique* در ۱۸۷۶ به مدیریت (مونو) گردید خیلی روشن و آن شکست ناپلئون سوم در ۱۸۷۰ و ایجاد جمهوریت سوم بود. دانشمندان فرانسه خواستند بوسیله این مجله عوامل شکست فرانسه و روی هم رفته وقایع سیاسی و تاریخی را به لوجه آزادی خواهانه تحقیق نمایند. بیان بهتری از شیوع تحقیقات تاریخی بنحو علمی ممکن نخواهد بود مگر این که نکات ذیل را ذکر کنیم، دستگامه های مهمی در شهرهای پاریس و روم

و برخی از ممالک دیگر بمیان آمد که اسناد و مدارک تاریخی را گرد آوری و نشر کردند. حکومت هانم درین امر همراهی و معاونت وافق نمودند. بعلاوه عده ای از مورخان نامدار از قبیل مومسن (۱۸۱۷-۱۹۰۳) (۱) و جیکب برکهارت و امثال ایشان کلامهای بزرگی برای پیشرفت علم تاریخ برداشتند. مومسن در آثار خود از همه گونه وثایق تاریخی مانند سکه ها، نسخ قلمی، کتیبه ها، قوانین، عنعنات و رسوم و خرافات و آثار هنری و ادبی استفاده کرد و ازین لحاظ از مبتکرین بشمار میرود. جیکب برکهارت نیز یکی از اشخاصی بوده که در اثر خود راجع بتاریخ بحث از مدنیّت و حیات ذهنی و فکری بشر را بمیدان کشید است.

پس چون تاریخ بمراحل علمی نزدیکتر شد شعب مختلف آن از قبیل تاریخ دول - تاریخ قانونگذاری - تاریخ ادیان - تاریخ ثقافت و فرهنگ، تاریخ اقتصاد تاریخ ادبیات و علوم معاون تاریخ ورشته های مربوط بدانها مانند اتنولوژی جامعه شناسی - تاریخ جغرافیه و جغرافیای سیاسی و تاریخی بمیان آمد.

در توسعه تاریخ بمعنی اکادمیک آن، اهمیت مجلات تاریخی یقیناً بسیار زیاد بوده است. کهن ترین مجله تاریخی در آلمان در ۱۸۲۰ - و سپس دنمارک در ۱۸۴۰ - در ایتالیا در ۱۸۴۲ - و در آستریا در ۱۸۴۸ - تا بس شده است. اما مجلات تاریخی در نیمه دوم قرن ۱۹ اهمیت بزرگ بیشتری کسب نمود. چنانکه در طرف سی سال از ۱۸۵۹ - تا ۱۸۸۹ در حدود ۹ مجله دیگر در اروپای غربی انتشار یافتند و در انجام قرن قریباً هر یک از کشورهای اروپا دارای یک یا چندین مجله در زمینه تنوعات تاریخی بودند.

آغاز جنگ اول جهانی لطمه بزرگی بر پیکر تاریخ وارد کرد. دانشمندان این علم در رکاب سیاستمداران کشیده شدند. بازار مجله اسناد رونق گرفت. عده کثیری از ایشان به تقلب دست بازیدند. اما پس ازین جنگ و مخصوصاً پس از جنگ دوم جهانی حیثیت علمی تاریخ اعاده شد. امروز این علم رنگ آفاقی کسب می کند جوامع را بهم نزدیک میسازد از قشر پوشیده خشک عدلیت هر روز هر چه بیشتر خارج می گردد. در ذیل سرمقاله Historical Review را که در ۱۸۸۶ - بمؤولت (مندل

کر یفون ۱۸۴۳-۱۹۰۱) و بعد از بیست سال بحث و جرح و تعدیل طرح آن بنیان گذاری شد از نظر خوانندگان مجله آریانا میگذرانیم. در این جا لابد این سؤال بمیان می آید که تأسیس این مجله چرا چندین به تعویق افتاد و چرا نسبت به سایر ممالک اروپایی دیرتر صورت گرفت. در جواب باید گفت شرایط و عواملی که باعث انتشار مجلات تاریخی آلمان و فرانسه گردید در انگلستان تحقق نیافت و همان تشنجات و بیقراری های سیاسی و ملی که دانشمندان آن کشورها را چندان نگران ساخته بود در این کشور اصلاً وجود خارجی نداشت. همایون

سرمقاله Historical Review

از دیر با ز در یافته ایم که با تأسف عمیق یگانه کشوری که در قطار ممالک بزرگ اروپایی تا کنون فاقد نشریه ای برای تحقیقات تاریخی است انگستان میباشد. اگر چه کهنانی که درین موضوع کار میکنند عده شان کم نیست و هر روز بر تعداد شان میفزاید و اگر چه تحقیقاتی که درین مورد صورت گرفته، حتی برابر به کنج کارویهای دانشمندان المانی، از لحاظ ثقت و کمال است، و شاید از لحاظ کمیت نسبت به آثار علمای فرانسه و ایتالیا فزونی داشته باشد، و اگر چه درین تازگیها کرسیهای برای گسترش این رشته در یونیورسٹیهای ما افتتاح گردیده و ما را به آینده بهتر نوید میدهد، ولی تاریخ دانان انگلیسی هنوز باین فکر نیفتاده اند که مانند مورخان ممالک دیگر برای توسعه شعبه خود به تأسیس انجمن و یا کادیمی خاصی دست یازند، یا دست به انتشار مجله ای زنند که اهداف و نظریات شان را منعکس کند. جز ممالک متحده انگلستان که هر کس از سی و پنج میلیون نفوس می باشد (۱) در امریکای مهاجر نشین ها و مستعمرات انگلیسی در حدود هفتاد میلیون انگلیسی زبانان دیگری بسر میبزند که از لحاظ تعلق به ادبیات و علوم، با باشندگان کشور اصلی، جامعه و زجری را تشکیل میدهند. در بین این همه مردمان که از چیزایر بریتانیا بدور افتاده و سینه های وجودند از دست که متکفل ایجاد و برقراری حلقه ارتباط در مسایل تاریخی باشد و یا بطور کلی برای طبقه خواننده عموم این قبایل و اقوام مطلوب و دلپسند افتد (اگر چه در امریکای نشراتی وجود دارد که مخصوص تاریخ خود آن است). در پرتو آنچه نگاشته آمد لزوم شدید چنین نامه ای را میتوان احساس نمود و ترقی روز افزون آنرا از همین حالا پیشبینی کرد. این نشریه انجمن را تمرکز خواهد بخشید که از جهات مختلف و زاویه های گوناگون و در مجلاتی که مخصوصاً برای تاریخ و مسایل تاریخی تأسیس نشده انعکاس می یابد و بدین صورت آنچه را که در زمینه تحقیقات تاریخی صورت گرفته بنحو انتقادی و مکمل ثبت خواهد نمود و باین کار به شکل

(۱) این نفوس از قرار احصائیه سال ۱۸۸۶ است که مقاله در آن سال نوشته شد. م.

دستگاهی عرض اندام خواهد کرد که همه دانشمندان بتوانند در صفحات آن حاصل تحقیقات و پیشرفت‌های فکری خود را به همکاران علمی خویش ارائه نمایند.

اساساتی که چراغ راه هوی داران (Historical Review) خواهد بود و روشهایی را که ایشان میباید برای تطبیق آن اساسات تجسس نمایند در مندرجات چند شماره اول شامل است ولی چند مسأله هست که گویا باید از طرف خوانندگان این شماره مطرح شود، اینست که مناسب میدانیم از همین آغاز کار بدانها پاسخ دهیم.

یکی ازین مسایل راجع می‌شود به نظریه علمی حاکم میان این مجله راجع به تاریخ، بدین معنی که آیا این مجله قصد انتشار مطالب تاریخ سیاسی دارد و یا تکامل رشته‌های مختلف تمدن را نیز فرو گذاشت نمی‌کند، به بیان دیگر مثلاً درباره تاریخ مذاهب، تاریخ ادبیات و السنه و تاریخ هنرهای زیبا و تاریخ فلسفه و یادری پیرامون تاریخ علوم طبیعی نیز نشرات خواهد داشت؟

راجع به اینکه تاریخ چه وظیفه دارد و وسعت قلمرو آن در جهان علم تا کجا است دو نظریه موجود است: یکی نظریه ایست که ما آنرا از قلم یکی از نویسندگان مشهور و بر حیات اقتباس میکنیم و آن این کسر و کار تاریخ محضاً و خالصاً بادولتهاست و بس. چنانچه بقول یکی از معاصران شهرت دیگر «تاریخ چیزی جز سیاست گذشته و سیاست چیزی غیر از تاریخ معاصر نیست» (۱) و نظریه دوم که از روزگار پدر مورخان یعنی هیرودوت تا امروز مورد بحث و جدول مفسرین واقع شده و در طول این مدت مدید هوی داران کثیر داشته این است که تاریخ عبارت است از تصویری در باره گذشته بشمول هر آنچه که بشر در خلال آن فکر کرده و یا از فکر بعمل آورده. ازین دو نظریه، نظریه اول نارسا و ناشی از کوتاه بینی است و بنا بران سرابی است که بشر جوینده را فریب می‌دهد و مفید علم یقین واقع نمی‌شود، اما دومی هم خالی از اشکال نیست بدین معنی که منظره اش بس وسیع

(۱) این جمله سخن معروف E.A. Freeman (1823-1892) است که در روز کار گوینده

قبول عام یافته بود.

است و جزئیات از نظر بیننده فرار می کند و با نتیجه انسان بد رستی نمی تواند حدود و ثغوری برای تاریخ تعیین نماید و یا حد فاصل آنرا، آنجا که با علوم دیگر همسایه واقع می گردد درست دریابد. پس بهتر این است که تاریخ را همان تاریخچه اعمال بنی آدم بدانیم و سیر فکر او را نیز بران علاوه کنیم. اما این اخیر الذکر بدان هنگام که اعمال بشر تحت تأثیر مستقیم و بلاواسطه افکار او قرار گرفته باشد. نظر به بیان فوق، سیاست و دولت بخش عمده ای از موضوع تاریخ را تشکیل میدهد زیرا معلوم است که اعمال ملل و نیز اعمال افرادی که در امور ملل دخالت بارز داشته اند معمولاً دارای اهمیت بیشتری است تا اعمال هر یک از شهریان بصورت منفرد. اما فراموش نباید کرد آن گاه که تاریخ شاهد ظهور مرد منفردی می شود که مانند (سقراط) پوپا (سن پال) (۲) ویا (اراسموز) (۳) ویا (چارلس داروین) در حیات مردمان دیگر گونگی و تحول وارد می کند و این مرد آن از موقف شخصی خود شان دیگران را به میل و اراده خود راهنمایی و تحریک مینمایند آن وقت تاریخ این کسان را نمیتواند از نظر بیندازد و از شخصیت آنها بحیث منبعی برای چنین نفوذ و تأثیر، اقلاً به اندازه ای که از شخصیت یک نفر قانونگذار ویا سپه سالار مستفید می شود، استعانت نجوید. از این بابت است که تاریخ بر علوم الهی و ما وراء الطبیعه ویا علوم طبیعی، بحیث علوم مستقل نظر نمیدارد بلکه در آنها زمانی اکتفا میکند که اعمال و افعال بشر را متأثیر نماید، مثلاً تاریخ با زبان من حیث این سلوک میکند که شاهد علایق و روابط نژاد های بشری است، و یا اینکه زبان وسیله مؤثری است جهت اتحاد و انفصال اقوام و ملل و قبایل. تاریخ نحوه فکر و نیروهای خلاقه و ذوق نقیص ملتی را در ادبیات آن جستجو مینماید و اثری را که اینها در تکمیل کاخ حیات ملی دارند علنی می کند. از آنچه گفته آمد این نتیجه بدست می آید که مجلات تاریخی که مقصدی جز بررسی مسایل تاریخی ندارند، به هیچوجه نباید منحصر

(۲) St. Paul در گذشته در قرن اول میلادی از رو حانیون و مبلغان مسیحیت.

(۳) Erasmus 1536-1466 نو یسنده و رو حانی بشر دوست المانی.

به قضا با مطالب سیاسی باشد. بهتر است از محققین خواسته شود که هر کدام در رشته و شعبه خاص خود کار کنند و پهلوهایی نامعلوم و تاریک حیات بشری را بمدد اندیشه سلیم روشن گردانند. تعیین حد فاصل در بین آنچه که مربوط بتاریخ عمومی می شود و آنچه که به جریده ای مسلکی مناسب مینماید، عملاً بسیار سهل است، بدین معنی که گزارش دقیقی در پیرامون کاوشهای باستانشناسی که مثلاً در (ترای) (۱) و یا (تای رنز) (۲) بعمل آمده، بهتر است در مجلات باستانشناسی نشر شود تا اینکه درین نامه. اما اگر کشف جدیدی از اهمیت و اعتبار شهود هو مرد در باره قبل التاریخ یونان میکاهد، ما گوش به آواز آن خوامیم بود. هر گاه بحث درباره معنی جمله ای از سیسرو راجع بقانون اساسی روم معلومات خوانندگان، در نسبت به قانون اساسی مذکور بهتر سازد. در داخل مرام مجله ما است اما اگر این جمله محض مبین سبک خاصی از استعمال کلمات لاتین و یا حاوی نکته تازه ای در باره علم نحو آن زبان باشد، ما را بدان کاری نخواهد بود. مقاله ای مشتمل به نظریات اکوین (۳) و یا او کم (۴) که مناسبات عامه مردم را با قوانین کلیسایی بیان دارد، شاید پذیرفتنی باشد، در حالی که اگر در مقاله عقاید ماوراء الطبیعی و افکار فلسفی علمای مذکور درباره الهیات مند رج باشد باز انتشار آن را از ما نباید انتظار داشت. شاید لازم به تذکر نباشد که نباید بین تاریخ قدیم و تاریخ جدید امتیازی قایل شد، وهم (به اعتبار قیدی که در فوق برای الهیات ذکر گردید) نباید بین تاریخ جامعه و تاریخ کلیسا فرقی ایراد کرد.

چون مسایل سیاسی و مذهبی هنوز فوق العاده حساسیت دارد و از اندک تماسی با آنها احتمال ظهور حادثه می رود، باید دید مجله ما چگونه میتواند خود را از

(۱) Trny، شهر بایستانی که در شمال غرب آسیای صغیر واقع بوده و اینکه معروف تر اچان

دران جا واقع شد .

tiryns (۲)

(۳) Saint Thomas Aquinas (1225-1274) فیلسوف اسکولاتیکی ایتالیایی

(۴) William of Ockham (1300-1349)؛ فیلسوف اسکولاتیکی انگلستان

شائبه جانبدازی بر کنار نگهدارد ؟

آری این مأمول فقط در صورتی ممکن است بدست آید که از نشر مضامینی ابا و رزد که تحت تأثیر اختلافات موجوده بیان شده باشد و یاد آن در پرتو اختلافات موجوده اتمام حجت بعمل آمده باشد. هدف تاریخ این است که حقایق را کشف و بمنصه ظهور رساند، پس کسی که هدفش فقط و فقط همین باشد و با ضبط زبان و خودداری از لهجه زشت خواه مخواه میتواند آینه صافی خاطر دیگران را مکرر ورنجه نسازد. مقرون بصواب اینست که از تماس به برخی مطالب خودداری شود. در بعضی موارد دیگر با رعایت انصاف و موازنه میتوان از افراط و تفریط جلوگیری کرد ولی بهر حال از نویسندگان خودا کیدا چشم آن داریم که در نامه های ارسالی شان روحیه عالمانه داشته بینرضی را شعار خود سازند، چنانکه مثلاً مضمونی در وصف شخصیت سررابرت پیل (۱) تا آن گاه برای ما مطلوب خواهد بود که تعریفهای تعاونی او را نکوهش و یاپشتیبانی نکند. همچنین نویسنده حق دارد پریزیدنت آندری جیکسن (۲) را تمجید و یا تقبیح نماید در صورتی که هدف او ازین عمل عبارت از تعرض بر آن شخص و یا خوشامد گویی از او از نظر گاه پریزیدنت کلیولند (۳) در باره طرز انتصاب رفقای حزبی اش بامور رسمی، نباشد. با اطلاع برینکه تاریخ در روشن ساختن مسایل مهم چه قدرت فوق العاده دارد و نور آن چه قدر در عمق قضایا نفوذ میکند، تا وقتی که یقین حاصل نکنیم که آن نور مبرا و مصفا از همه گونه جلوه های غرض آلود است در استفاده ازان و انعکاسش از راه صفحات نشریه خود عجله نخواهیم کرد.

سوالی که هنوز باقی مانده اینست که آیا نشریه ما مخصوص اهل فن یعنی کسانی است که با تاریخ از لحاظ مسلک رابطه دارند و یا از عموم خوانندگان.

(۱) Sir R. Peel (1788-1850) سیاستمداری که بازی رئیس الوزرای انگلستان بوده است

(۲) A: Jackson (1767-1845) سیاستمدار و هفتمین رئیس جمهوری ایالات متحده امریکا

(۳) President Cleveland (1837-1908) بیست و دومین و بیست و چهارمین رئیس جمهوری

این مجله اولتر اختصاص به گروه نخستین دارد ولی البته در نشرات هر دو دسته را از نظر دور نخواهد داشت. آرزو مندیم هیچ مطلبی در آن انتشار نیابد که، به نظر نگارنده، مسؤول، مفید و فزاینده ذخیره علم نباشد. به عبارت اخری امید است مطالب آن طوری باشد که مورخان تربیت یافته را بکار آید. شستگی الفاظ و سبک فاخر نگارش ملاک قابل نشر بودن حقایقی واقع نمی شود که معلوم و مکرر و عامیانه باشد، یعنی افکاری که قبلاً درباره آنها اشاراتی بعمل آمده باشد. از جانب دیگر سعی خواهیم ورزید، در هر شماره مقالاتی چه درباره بعض مسایل خاص یادوره های مشخص و یادری پیرامون شخصیت های ممتاز نشر کنیم و یا کتبی را مورد نقد قرار دهیم که نه فقط علاقه مندان مسلکی تاریخ بلکه هر فرد روشنفکر و تربیت یافته آنرا بشوق برخواند و لذت گیرد. و نیز سعی نمی ورزیم مجله را، بوسیله انتخاب حتی مضامین تازه و جالب، که ثقات و اشکال عمد آ در آنها راه یافته باشد، به هدف نزدیک کنیم. نه فقط به این عقیده نیستیم که تاریخ واقعی مبهم است و همچنین مجهول خواهد ماند بلکه بیگمان تاریخی که گنگ و مبهم است بنظر ما تاریخ بسیار بدی است و از مزایای تاریخ خوب عاری و نبودنش اولی است. و بنابراین نویسندگان نزد ما شایسته احترام خواهند بود که آثار خود را بسبکی روشن و بنحو جالب و موثر بر رشته تحریر کشیده باشند. امروزه بیشتر از هر کشور دیگر، در انگلستان و امریکا وضع از قراری است که مردم عامه، با اینکه علم مثبتی در باره تاریخ ندارند، قلباً از آن استقبال میکنند و بشنیدن و درک ارزیابیهای انتقادی تاریخ آمادگی نشان میدهند. شکی نیست که تاریخ در منظومه علوم بشری از ارزشی که علاقه مندان تاریخ تا کنون بدان قایل شده اند، دارای قیمت بیشتری است و آن در قطار علوم مذکور حیثیت مرکزی دارد و بلکه قلب و پیکره علوم اجتماعی را تشکیل میدهد و آنها را روح و نیرو می بخشد و غنی میگرداند و روشن و واضح جلوه گر می سازد. همین است یکی از دلایلی که روی آن بسیار اشتیاق داریم تاریخ را برای خودش، نه بمقصد و غرض دیگری، با روح کاملاً علمی و خالی از همه

گونه شواهد، در نظر داشته، نامه خود را، تا جایی که میسر است و سیله و مشغله دل انگیزی برای آنانی که به تاریخ دلبستگی دارند، بگردانیم و ایشان را بروشهای تحقیق تاریخ ورزش و تمرین دهیم و بنمایانیم که بدین طریق چگونه میتوانند از نتایج بزرگ آن برخوردار شوند.

Historical Review نه بدسته خاصی از کسان متعلق است و نه از کدام مسلك معين فکری نمایندگی می کند. مجله ما قریباً از کلیه دانشمندان که در زمینه ما نحن فیه نام و نشانی حاصل کرده اند وعده معاونت در یافت کرده است و البته بهمه کسانی که در بیان حقایق تاریخی شور و شوقی دارند و در پی برداشتن پرده از چهره حقایق مجهول اند، صلا همکامی میزند. اگرچه تاریخ نویسندگان انگلیسی و امریکایی بیشتر مشغول نگارش تاریخ کشورهای خودشان هستند مع ذلک تاریخ کشورهای کهنسال نواحی مدیترانه شرقی و شرق میانه و رویهمرفته حوادث باستانی همه نقاط دنیا، مربوط به قرون وسطی و قرون معاصر را نیز از نظر دور نخواهیم داشت. نظر آفاقی که میخواهیم در بیان حوادث تاریخ داشته باشیم و مجله ما آینه جهان نمایی از گذشته بشر، برای خوانندگان باشد صرف در صورتی تحقق پذیر می شود که مؤرخان برجسته جرمنی و فرانسه، ایتالیا و کشورهای اسکاندیناوی معاونت قلمی شانرا مضایقه نکنند. پایان

پرتال جامع علوم انسانی